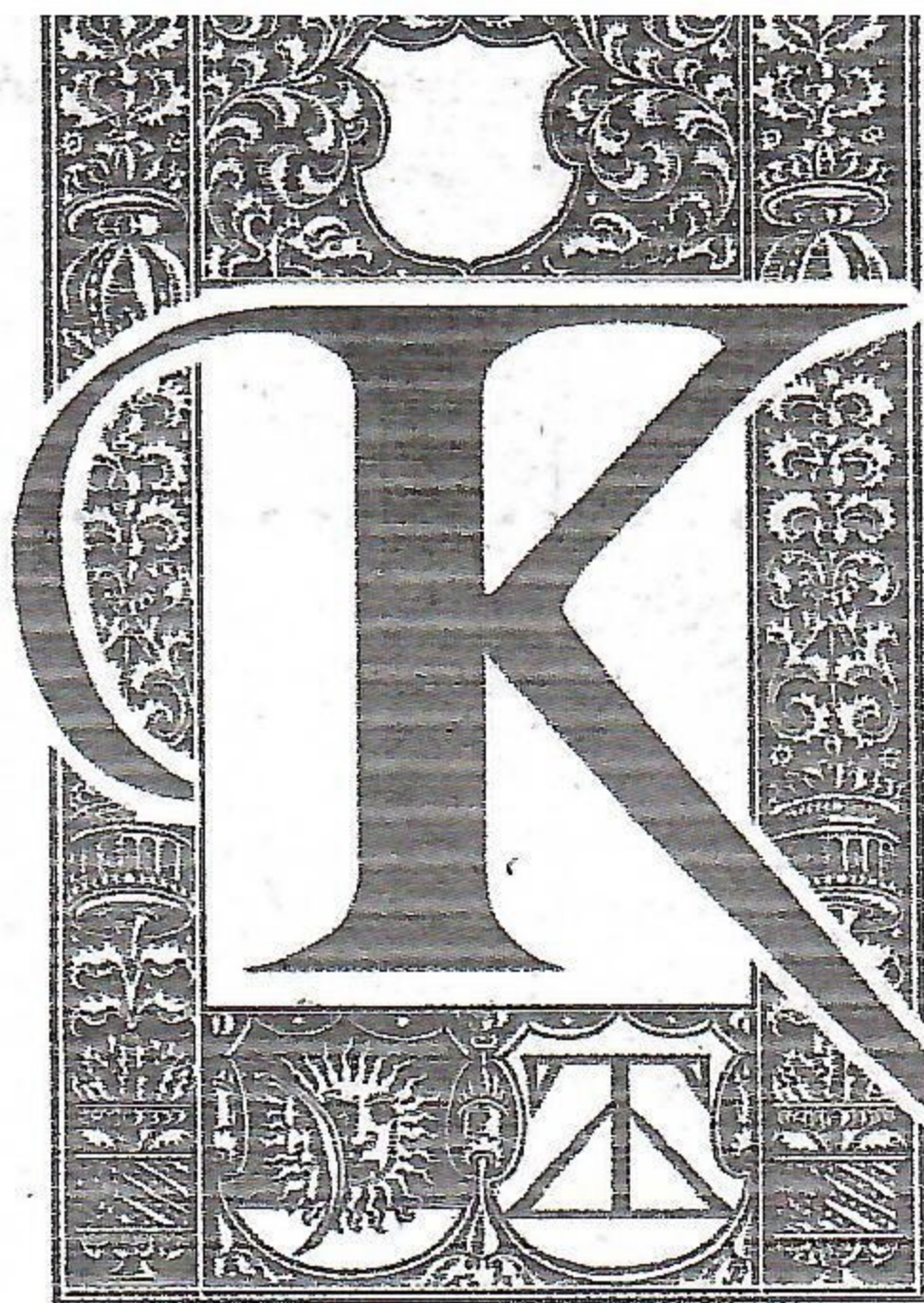

Паэт, які любіў Нёман

Міхась Явар

Праменьні...
На кропельках расы жывой,
Ў траве шайкувай, маладой,
На дрэвах, красачках, кругом
Яны брыльянтавым агнём
Рознакалёрна зіхацяць,
Люстры Нёман залацяць.
А ён спакойны, усё плыве,
І думку тайную сваю
Нясе кудысь ў далечыню.
Плыве між родных берагоў
Праз сотні, тысячы гадоў
Ён сведка прошласці нямой
Ў краіне роднай, дарагой...

У гісторыі беларускай літаратуры ёсць асобы, пра якіх вядома не так шмат. Адною з такіх асоб з няпростым лёсам з'яўляецца Міхась Явар, чыё жыццё перарвалася трагічна ў 1933 годзе.

Віленскі беларускі часопіс «Шлях моладзі» (1933, № 7, 8) адзін з першых адгукнуўся на смерць маладога паэта Міхася Явара (1903 – 1933) з вёскі Мінявічы (цяпер Мастоўскі раён). На яго старонках быў апублікаваны спачувальны тэкст-некралог і верш Міхася Явара «Вечар».

Некралог падпісаны крыптанімам Я-к. Вось пра што пісаў аўтар:
«Дваццаць чацвёртага чэрвеня гэтага года, седзячы над берагам Нёмана, каля роднае вёскі Мінявічы, Луненскай гміны Гарадзенскага павета, выстралам з рэвальвера перарваў сабе жыццё малады беларускі паэт Міхась Явар (Карась).

Родная сятра паэта, відаць, прадчуваючы, нешта кепскае, сачыла за братам і, калі пачула, што ён хоча сабе адабраць жыццё, хацела яму ў гэтым перашкодзіць, але было ўжо запозна, бо, скіраваны ў грудзі рэвальвер, выстрэліў. Хоць куля ў сэрца не папала, то аднак прычынілася да таго, што 27-га чэрвеня Міхась Явар сканаў у Горадні, куды перавезены быў на лека.

Міхась Явар з'яўляўся нашым сталым супрацоўнікам. Ягоныя творы былі друкаваны на бачынах «Шляху моладзі». Апроч таго, мы маем яшчэ некалькі вершаў не друкаваных, адзін з якіх змяшчаем ніжэй, – прадчасная смерць паэта з'яўляецца для нас вельмі балючай.

Паходзіў Міхась Явар з небагатае беларускае сялянскае сям'і. Ён глыбока перажываў сучасныя падзеі і цяжкае палажэнне беларускага народу. Здароўе меў слабое і доўга хварэў на сухоты. Апошнім жа часам папаў ён у цяжкія жыццёвыя абставіны. Усё гэта так забойча дзеіла на ягоную маладую душу, што нервы больш не маглі вытрымаць.

Смерць Міхася Явара ставіць прад вачыма кожнага, а сабіліва маладога беларуса (скі) абраз таго жудаснага жыцця нашага народа ў сучаснасці, што даводзіць да роспачы і так трагічных канцоў, як толькі што апісаны. Вынік гэтага – бязмежнае абядненне і ўтрата веры ў жыццё і сваё сабскае сілы. Над правай быту нашага народу і над узмацненнем у ім веры ў жыццё мусімо дзеля таго яшчэ сілней працаваць, каб гэтакі і ім падобныя здарэнні не паўтараліся. Вечнаму ж сыну народа хай лёгка будзе родная зямелька!».

Пад некралагам надрукаваны верш паэта «Вечар». Верш сумны. Ён адлюстравуе прыгнечаны настрой паэта, хача сама яго душа рвалася ў «нязведаны край». Міхась Явар марыў пра Беларусь:

Дзе ні слёз, ні нуды,
Дзе пануе вясна, вечны май!
Да таемных тых зор!
Дзе няма той нуды,
Крыўды, гора-бяды,
Што пануюць на нашай зямлі!

Міхась Явар быў закаханы ў беларускую дзяўчыну Анісію Мікулу. Яго моцна пакахала польская настаўніца з вёскі Каўшы. Ён сябраваў з ёю, спачуваў, але і ахаў Анісію. Бацькі не дазволілі той выходзіць замуж за Міхася, бо ў хлопца былі сухоты, якія тады не вылечваліся.

Найбольш перажываў бацька, не хацеў, каб дачка засталася ўдавою.

У 1975 годзе, калі Анісія Мікула (па мужы Бобрык) яшчэ жыла, яна прыгадала Міхася Явара. Успаміны яе запісаў вядомы настаўнік і краязнавец Аляксей Белакоз (1928 – 2016). Анісія Мікула ўспамінала:

«Слухала Міхася Явара з цікавасцю, бо заўсёды гаварыў штосці разумнае, новае. Мог гаварыць на любую тэму некалькі гадзін запар, нігды не паўтараўся. Замуж не пайшла, бо ён быў хворы на сухоты.

Многа чытаў кніжак, а беларускія «ніжкі то ўсе ведаў. Чырвоныя штандарты не вешаў, на сходы камсамольцаў не хадзіў, аму яго паліцыя ніколі не чапала. А ў апошні дзень жыцця было так.

Мама паслала мяне да Нёмана перамаць зеляня. Я падбегам спусцілася да вады, хуценька перамакла зеляня, сабрала яго ў кошык, але заўважыла, што Міша спускаецца з берага. На сцяжцы Міхась сказаў: «Пастой крыху».

Я спынілася. Ён узяў мяне за руку, дастаў ліворвар і запітаў: «Аніся, ці баішся ты смерці?» – А хто ж ні баіцца відавочнай смерці? – адказала я.

Тады Міхась моцна сціснуў мяне за руку і пайшоў да грушак, якія раслі на беразе Нёмана. Я ўзыйшла на бераг і назірала, што ён будзе рабіць. Ён скінуў каптан, шапку, паклаў усё гэта каля грушкі, а тады выстрэліў сабе ў грудзі...».

Нарадзіўся Міхась Явар (сапраўднае прозвішча Карась) 8 лістапада 1903 года на Мастоўшчыне ў вёсцы Мінявічы, якія знаходзіліся ў непаўторных на прыгажосці мясцінах на беразе Нёмана. Дзяцінства прайшло ў роднай вёсцы, зімою хадзіў у школу з летам працаваў. Але ў 1915 годзе сям'я вымушана падаралася ў бежанства. Там і адчуў юнак вялікі сум па родным Нёмане, па багатых беларускіх лясках, па палях і лугах.

У Расіі Міхась Карась працягваў вучобу. Але ён і бацькі вельмі хацелі вярнуцца на Бацькаўшчыну. І ў 1921 годзе вярнуліся на родную Мастоўшчыну, ў Заходнюю Беларусь, якая была ўжо пад Польшчай. Зямлі было мала, а сям'я вялікая. Акрамя Міхася ў Карасёў нарадзіліся яшчэ сын Васіль і дзве дачкі – Люба і Вольга. Міхась пачаў займацца рыбнай лоўляй на Нёмане. Гэтую справу ён вельмі любіў. Ведаў рыбныя месцы, вывучыў паводзіны рыб ва ўсе поры года і ў рознае надвор'е. Таму заўсёды рыбы лавілі шмат і прадаваў яе гандлярам і службоўцам з мястэчка Лунны.

Міхась Карась меў добры голас, любіў спяваць. Спяваў, калі ішоў да Нёмана, спяваў на канцэртах і ў дарозе. Асабліва любіў песні «Нёман» на словы Янкі Купалы, «Лю лю наш край – старонку гэту» Канстанціна Буйло, «Зорка Венеры» Максіма Багдановіча.

У 1968 годзе Аляксей Белакоз разам з вучнямі мясцовай школы запісаў успаміны пра Міхася Явара 70-гадовага Хведара Макарыча. Стара прыгадаў: «З Мішам Карасём я сябраваў. Гэта быў сапраўдны патрыёт, часта на чытай беларускія і рускія кніжкі, а таксама свае вершы. У іх паэт заклікаў да барацьбы за зямлю, за беларускія школы. Часта да яго чапляліся паліцмані, арыштоўвалі, катавалі. Маладзёў пад краўдніцтвам свайго паэта наладжвалі самадзейныя выступленні. Вылучаныя грошы ішлі на падпольную работу.

(Заканчэнне на стар. 3)

Паэт, які любіў Нёман

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1)

Адночы я лавіў на Нёмане рыбу. У гэты час плыў на чоўне Міхась. Ён натхнёна спяваў. Калі праплываў побач, некалькі спытаў: «Як, Федзя, атрымліваецца ў мяне крыху?». «Што ты, Міша, ты ж цудоўна спяваеш!» – адказаў я. Па беразе ішлі дзве багатыя дачніцы. Адна з іх папрасіла: «Заспявай яшчэ, дам залатоўку». Міша адразу ж адказаў: «Дам дзве, каб толькі не спяваць для вас. Песні нашы не прадаюцца».

Міхась быў горды, мужны, свабодалюбівы і праўдзівы чалавек. Ён часта кажаў сялянам, як дабівацца сваіх правоў. А яшчэ Міхась быў заўсёды акуратна апануты, любіў парадак і ахайнасць.

Неяк ён задумаў стаць сапраўдным рыбаком. Ды не меў чоўна. Знайшоў дзесяць ствол крывого дрэва, прывёз пад хату і пачаў яго абчэсваць.

– Міша, што ты робіш? – пытаю.
– Думаю човен выштукавіць.
– Дык матэрыял у цябе крывы...
– Паўна што-небудзь атрымацца...

І праўда, атрымаўся нават добры човен. Залатыя рукі і разумную галаву меў наш Міша. За што возьмецца, бывала, усё зробіць. Адночы за злоўленую рыбу купіў радыё з навушнікамі. Вечарамі мы збіраліся ў яго і слухалі Мінск. Засалодай лавілі кожнае беларускае слова...

Міхась Явар моцна любіў родны Нёман. Гэтая рака стала скразным вобразам усёй яго сціплай творчасці: Праменьні...

На кропельках расы жывой,
У траве шайкувай, маладой,
На дрэвах, красачках, кругом
Яны брыльянтавым агнём
Рознакалёрна зіхацяць,
Люстры Нёман залацяць.

А ён спакойны, усё плыве,
І думку тайную сваю
Нясе кудысь ў далечыню.
Плыве між родных берагоў
Праз сотні, тысячы гадоў
Ён сведка прошласці нямой

У краіне роднай, дарагой...
А гэты верш быў напісаны ў апошні дні яго жыцця. Ён таксама прысвечаны Нёману. У ім паэт размаўляе з вялікай ракой, называючы яе «самай вернай, роднай і мілай», якая ніколі не крывіліла паэта:

О, мой Нёман мілы,
О, мой Нёман родны!
Толькі ты застаўся верным
У майм жыцці, у майм каханні,
У майм штодзённым цяжкім страданні.
Ты не пакрыўдзіў мяне,
Ты мне ніколі не здрадзіў,
Як здрадзілі людзі.
І цяпер вось глядзіш ты
Сваім поглядам мяням, чароўным,
Як быццам знаеш,
Што я ўжо ўсіх і ўсё пакінуў.
Што без пары іду ў магілу.
А ты, мой дружа,
Плыві так доўга,
Плыві так вечна.
Бо паміж імі мноства ёсць здарцаў,
Здарцаў прапалых.

Яны, каб маглі,
То з неба зоры паздымалі б,
А тае крышталёныя воды
У зямлю пусцілі б.

Гэты верш некалі запісаў Аляксей Белакоз ад вясковай жанчыны Марыі Мікула з Мастоўшчыны, якая ведала яго напаміны. Пры жыцці Міхася Явара вельмі паважалі яго аднагодкі і старэйшыя хлопцы і дзяўчаты. Са сваімі сябрамі ён наладжваў канцэрты і спектаклі не толькі ў сваёй вёсцы, але і ў суседніх. На выступленні Міхася і яго сяброў прыходзілі дзясяткі гледачоў. Самадзейныя артысты ставілі спектаклі на п'есах Янкі Купалы, Леапольда Родзевіча, Каруса

Сям'я Карасёў: бацька Андрэй, дачка Вольга і Люба, сыны Васіль і Міхась, маці Аляксандра. Фота пачатку XX ст.

Каганца. Перад пачаткам выступлення на сцэну выходзіў Міхась Явар і мяккім, задушэным голасам чытаў паэтычныя радкі. Гэта былі вершы пра хараство роднага краю, пра мілы сэрцу Нёман, пра сялянскую надолу. У іх чулася горкая, разуменная людзям жалоба і гарачая вера ў перамогу народнай справы.

Шчыра сябраваў Міхась Явар з паэтам Міхасём Васільком (1905 – 1960). Яны часта сустракаліся, гутарылі пра паэзію і Беларусь. Звычайна гэтыя сустрэчы адбываліся на беразе Нёмана. Магчыма, Васільк і натхніў Явара на творчасць. Пад уплывам адной з сустрэч у лютым 1932 года Явар напісаў прысвечаны яму верш «Нёману».

Сябры жылі ваддаль ад аднаго, але сустракаліся ў вольны час. Міхась Васільк наведваў Явара, слухаў яго вершы, паказваў, як што паправіць, падбадзёрваў хворага і расчараванага жыццём чалавека. Сябры садзіліся ў лодку і плылі ўніз па рэчцы, аддаючыся задушэным размовам. Васільк успамінаў сваё юнацтва. А Явар слухаў. Пра адну з гэтых сустрэч нават напісаў верш у лютым 1932 года. Там ёсць радкі:

Іздавалася мне, што плывём мы туды,
Дзе пануе ўжо святлае ранне,
Дзе няма ўжо той мукі, ні слёз,
ні нужды, –

Бюст Міхася Явара ў Гудзевіцкім літаратурна-краязнаўчым музеі

Свае вершы Міхась Явар паспеў яшчэ надрукаваць і ў заходнебеларускіх выданнях «Беларуская газета» і «Летапіс ТБШ».

У творчых пошуках ён стараўся арыентавацца на Янку Купалу, Максіма Багдановіча, Якуба Коласа, беларускую вусна-паэтычную творчасць. Лёпшыя вершаваныя радкі паэта прасякнуты шчырым спачуваннем долі працаўніка-беларуса, верай у лепшую будучыню свайго народа. Асабліва гэта адчуваецца ў вершы «Паклон чалавечаму страданню», які быў напісаны ў 1932 годзе, а апублікаваны ў «Беларускай газеце» пасля смерці паэта 26 ліпеня 1939-га. Вось некалькі радкоў з гэтага верша:

Не прад бажніцамі,
дзе светлыя праменьні
Агнёў нялічаных гараць і зіхацяць,
Не там, браты, о не! –

я кленчу на калені,
дзе алтары ўзолаце блішчаць,
дзе бляск багачы
вабіць многіх вока,

Свае вершы Міхась Явар паспеў яшчэ надрукаваць і ў заходнебеларускіх выданнях «Беларуская газета» і «Летапіс ТБШ».

У творчых пошуках ён стараўся арыентавацца на Янку Купалу, Максіма Багдановіча, Якуба Коласа, беларускую вусна-паэтычную творчасць. Лёпшыя вершаваныя радкі паэта прасякнуты шчырым спачуваннем долі працаўніка-беларуса, верай у лепшую будучыню свайго народа. Асабліва гэта адчуваецца ў вершы «Паклон чалавечаму страданню», які быў напісаны ў 1932 годзе, а апублікаваны ў «Беларускай газеце» пасля смерці паэта 26 ліпеня 1939-га. Вось некалькі радкоў з гэтага верша:

Не прад бажніцамі,
дзе светлыя праменьні
Агнёў нялічаных гараць і зіхацяць,
Не там, браты, о не! –

я кленчу на калені,
дзе алтары ўзолаце блішчаць,
дзе бляск багачы
вабіць многіх вока,

Не там, дзе золата і срэбра
чуцен звон, –
Я чалавечаму ўсяму
страданню, мукам,
Крывавым слёзам іх сягоння
шлю паклон...

Міхась Явар напісаў і некалькі паэм, сярод іх «За сэрцам», «Думы ў адзіноце», «Шляхам царністым». Але ўдалося адшукаць толькі ўрыўкі з іх. Магчыма, яны не былі завершаны. З іх публікаваліся толькі асобныя вершаваныя строфы.

Прафесар Аляксей Пяткевіч адзначаў, што ў творах Міхася Явара няма неахопаў, заўважаецца перайманне іншых паэтаў. «Аднак ёсць душэўна тонкая, уражлівая асоба, якая востра пакутуе ад усякага зла, жыве прагаю свабоды, добрай долі для народа. У вершах цесна спалучаецца паэтычна светлае, нават рамантычна летуценнае ўспрыманне жыцця і адчуванне трагізму сацыяльнай і нацыянальнай несправядлівасці:

Гукі далёкія, мілыя, родныя!
Грайце ж, магутныя,
грайце ж, чароўныя,
Дзіўнай мелодыяй ў сэрцы майм,
Пакуль яшчэ струны трымаюцца ў ім.

Свае вершы Міхась Явар прысвячаў Міхасю Васільку, Міхасю Машара і Станіславу Судніку.

Міхась Явар быў і грамадскім дзеячам. Асабліва актыўнасць ён трапляў у канцы 1920-х гадоў. Падтрымліваў сувязі з сябрамі з Беларускай сялянска-работніцкай грамады, агітаваў за школу на роднай мове, распаўсюджваў лістоўкі.

Міхась Явар меў вялікую пашану ў людзей, таму, нягледзячы на самагубства, яго пахавалі на могілках у Навасёлках, непадалёк ад Нёмана. У 1991 годзе Аляксей Белакоз на сесіі Лунненскага сельсавета распаўсюд дэпутатам праёс Явара, яго творчасць, прачытаў вершы паэта. Пасля гэтага дэпутаты выказаліся аднагалосна за перайманне ў Лунне вуліцы Ангельска ў вуліцу Явара (па гэтай дарозе шмат разоў хадзіў паэт у мястэчка гандляваць рыбаю).

За асабістыя грошы Аляксей Белакоз загадаў два бюсты Міхася Явара ў скульптара Станіслава Быка. Адзін бюст у 1968 годзе ён падараваў Лунненскаму музею, а другі – Гудзевіцкаму літаратурна-краязнаўчаму музею. Старанні Аляксея Белакоза і былога старшын сельсавета Валяніны Карповіч на магіле паэта паўстаў мармуровы помнік.

Аматскае настаўніцтва ў Гудзевіцкім Брыцкім разам са сваімі вучнямі шмат гадоў таму на вуліцы Явара пасадзілі явяры. Дрэвы цяпер, здаецца, гэта жывы пратэст чалавечай душы. А калі сама з Нёмана ў Мінявічах мясцовыя грамадзяне актывісты паклалі памятны валун з надпісам: «Марам Міхася Явара».

Магіла Міхася Явара